

zel fogható a kitágult horizont. Akik még előtte állnak – pl. Horvátország –, azoknak inkább csak az ígéret földje. Akár így, akár úgy, az Európai Unió és a tagság mégis csak kétélű fegyver. Egyrészt kiszabadít a szűkre szabott nemzeti keretből (lehetővé téve mindenekelőtt az anyaországgal történő könnyebb kommunikációt). Másrészt viszont meg is nyitja a piacot, amelyen a

kisebbségi helyzetben lévő magyar tudósok, kutatók talán több eséllyel boldogulhatnak, mint hazájukban. Mindnyájunk előtt ismert dilemma ez. S csak a jövő fogja meghozni, hogy a határon túli magyarság tudományos utánpótlásának támogatása jószándékú kísérletezés marad, vagy pedig az európai csatlakozás egyik nyertese.

**Kozma Tamás**

**Peregrinatio Hungarica**  
**Studenten aus Ungarn an deutschen und österreichischen**  
**Hochschulen vom 16. bis zum 20. Jahrhundert**  
 (Hrsgb. von Márta Fata, Gyula Kurucz und Anton Schindling)  
 Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2006. 548 lap

2003. október 17–18-án a németországi Tübingenben, az Eberhard Karls Egyetemen rendezett nemzetközi tudományos konferencia nyomtatásban megjelent, német nyelvű előadásait tartja kezében az olvasó. A könyv a Contubernium Tübinger Beiträge zur Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte 64. kötete, mely magyarországi diákok felsőfokú tanulmányait mutatja be németországi és osztrák felsőoktatási intézményekben a koraújkortól kezdve napjainkig, illetve utolsó tanulmányában a budapesti Andrássy Gyula német nyelvű egyetem magyar és külföldi hallgatóira is kitér.

Nem meglepő, hogy éppen a Tübingeni Egyetem vállalta 2003-ban a magyar–német–osztrák peregrinációs kapcsolatok bemutatását konferencia keretében, illetve segítette a jelen kötet megjelenését, hiszen a kötet egyik szerkesztője, az egyetem történész professzora, Anton Schindling kiváló ismerője – többek között – a kora újkori oktatástörténetnek, peregrináció-kutatásnak. A kötet másik szerkesztője, Fata Márta az

Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde munkatársa, a Tübingeni Egyetem Történelem Intézetének óraadója 2000-ben publikálta Ungarn, das Reich der Stephanskronen, im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung. Multiethnizität, Land und Konfession 1500 bis 1700 című kötetet, mely német nyelven tárja az olvasó elé a kora újkorban három részre szakadó Magyarország politikai és vallási küzdelmeit. A harmadik szerkesztő, Kurucz Gyula, az 1990-ben létrejött stuttgarti Magyar Intézet igazgatójaként a magyar kultúra németországi megismertetésében vállalt fontos szerepet.

A kötet – bár az egyes tanulmányok igen részletesen foglalkoznak a felsőoktatási intézmények diákjaival és az egyetemeknek a magyar tudományos életre gyakorolt hatásával – nem törekedhetett terjedelmi okok miatt a teljességre a tekintetben, hogy valamennyi németországi és osztrák egyetemre kitérjen, amelyeken magyarországi diákok valaha megfordultak. Az olvasó hi-

ányérzetét enyhíti azonban, hogy a szerkesztők kitértek a megadott széles időkereten belül valamennyi – a magyar oktatás szempontjából – jelentős intézményre; külön érdekük, hogy a legnagyobb keresztény felekezetekhez tartozó diákok peregrinációs szokásai mellett a zsidó hallgatók külföldi tanulmányainak bemutatására is teret engedtek.

A kötet Klaus von Trotha, Baden-Württemberg kultuszminiszterének köszöntőjével indul, majd Anton Schindling és Fata Márta bevezetőjével folytatódik, mely a magyarországi diákok németországi peregrinációjának szükségességét elemzi, igen részletesen bemutatva a középkortól a kora újkorig a magyar felsőoktatási intézmények hiányának okát, az egyetemen való tanulás konfesszionális megkötéseit. Mivel a kötet elsősorban nem magyar nyelvű olvasóközönséget céloz meg, szerencsés lett volna, ha a kötet elején kitérnek a kora újkori Magyarország politikaitörténetének részletesebb bemutatására is, hiszen ennek ismerete nem várható el a külföldi olvasóktól.

Az egyes tanulmányok szerzői a mai magyar és német peregrináció-kutatás jeles képviselői, akiknek írásai igen alapos kutató és rendszerező munkán alapszanak. Külön öröm, hogy tehetséges fiatal kutatók írásait is megjelenésre méltónak találták a szerkesztők.

A peregrináció történetét három részben mutatja be a könyv. Anton Schindling bevezető tanulmánya után, mely általánosságban ír a magyar kulturális migráció célállomásairól a Német-római Birodalomban, az első nagyobb fejezet (Frühe Neuzeit) kilenc tanulmányban tárgyalja a kora újkori egyetemjárás legjelentősebb színhelyeit: a wittenbergi (Szabó András), heidelbergi (Heltai János), nürnbergi (altdorfi) (Wolfgang Mährle), lipcsei (Detlef Döring), göt-

tingeni (Gönczi Katalin) és jénai egyetemet (Ulrich Rasche), két tanulmány foglalkozik a katolikus diákok egyetemjárásával (Bitskey István és Matthias Asche), és egy tanulmány a kassai diákok németországi felsőfokú iskolázásával a kassai jezsuita akadémia alapításáig (Iulia Caproș). Az írások nem elégszenek meg a számszerű tények – diákok létszáma és annak változása – felsorolásával, hanem kitérnek az egyes egyetemek választásában közrejátszó tényezőkre – kedvelt professzorok, felekezeti hovatartozás, ösztöndíjas helyek stb. – bemutatására is. Sajnálatos azonban, hogy – a jegyzetapparátust áttanulmányozva – e fejezet tanulmányainak szerzői (természetesen, akiknek a vizsgált korszakát már érinti) csak ritkán hivatkoztak Tar Attila Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon 1694–1789 című, 2004-ben megjelent kötetére, mely az egyes egyetemek diákjainak létszáma körüli bizonytalanságot minden kétséget kizáróan eloszlatta volna.

A második fejezetben – a Találkozás helyei (Orte der Begegnung) – megjelent négy tanulmány nem illeszthető be tematikai vagy időkereti okok miatt sem az első, sem a harmadik fejezetbe. Fata Márta a Tübingeni Egyetem magyar peregrinációjában betöltött szerepéről ír, mely bár ötszáz évre nyúlik vissza, jelentősége – összehasonlítva más németországi egyetemekkel – sokkal csekélyebb, mégsem elhanyagolható az evangélikus lelkészképzésben elfoglalt szerepe miatt. Fazekas István a bécsi Pazmaneum hányattatott történetét tárja az olvasó elé. Robert Offner orvos-történész az erdélyi orvostanhallgatók németországi tanulmányait tárgyalja, külön érdeme, hogy listát készített az egyes egyetemeken megforduló diákok nevével, beiratkozásának idejéről, valamint disputációjának, doktori dolgozatának címéről és idejéről. Alapos

kutatómunkát végzett a diákok hazai elhelyezkedéséről tanulmányaik befejeztével, érdekes és helytálló következtetésekre jutott a diákok további sorsára és hazai tudományos munkáikra vonatkozó információk hiányáról. Dirk Alvermann cikkének igazi érdekessége a greifswaldi egyetemen magyarok számára létrehozott ösztöndíj viszontagságos története.

A harmadik fejezet a 19. és 20. század (19. und 20. Jahrhundert) címet viseli. Az első tanulmány, melyre a többi szerző is igen gyakran hivatkozik, Szögi László magyarul már korábban megjelent – a téma szempontjából irányadó – tanulmánya, átfogó képet ad magyarországi diákok németországi egyetemjárásáról a hosszú 19. században. Daniela Siebe a berlini és heidelbergi egyetem magyar diákjairól ír 1870–1931/33 között, Brigitta Eszter Gantner a századforduló korában a berlini egyetemen megfordult magyar zsidók tanulmányait elemzi. Horst Fassel és Matthias Stickler írásai az egyetemjárás egy-egy érdekes momentumát ragadják ki. Az előbbi Hugo Meltzl von Lomnitz, kolozsvári germanista professzor németországi tanulmányairól, majd hazatérte után is fennmaradt külföldi kapcsolatairól ír, az utóbbi a magyarországi, főleg szász diákok egyetemi szervezeteit

mutatja be, melyek a német Burschenschaftokhoz hasonló célkitűzésekkel jöttek létre.

A két utolsó tanulmány már a huszadik század második felének kapcsolattörténetét boncolgatja személyes élmények alapján. Karl Otmar Freiherr von Aretin, a mainzi Institut für Europäische Geschichte nyugalmazott igazgatója kedves anekdotákkal fűszerezve – ír az intézet egykori magyar ösztöndíjasairól, a mai magyar történetírás kiemelkedő alakjairól. Brigitte Veit a 21. századi „fordított” peregrinációt taglalja, hiszen az Andrássy Gyula német nyelvű egyetemen igen szép számban tanulnak külföldi, köztük német diákok is.

A kötet végén található a képek és szerzők mutatója, helynévmutató (feloldva a németül írt helyneveket magyarra illetve annak az országnak a nyelvére, ahol az adott helység ma található), valamint személynévmutató is.

A kötet célkitűzésének, hogy a magyarországi diákok ötszáz éven átnyúló németországi és osztrák egyetemjárását bemutassa, messzemenően eleget tesz. A könyvet nem csak a peregrináció hazai és külföldi kutatói, hanem minden, a kora újkori, újkori és jelenkori kulturális migrációtörténet iránt érdeklődő haszonnal forgathatja.

**Bozzay Réka**

**Mudrák József–Deák Tamás:  
Magyar hangosfilm lexikon, 1931–1944.**

Máriabesnyő–Gödöllő, 2006. Attraktor Kiadó, 384 lap

Két fiatal kutató, a debreceni Mudrák József történész doktorandusz és a budapesti Deák Tamás munkájának eredménye a hazai hangosfilm-gyártás első korszakát is-

mertető lexikon. A bevezető tanulmányt Deák Tamás írta, aki az első magyar hangosfilm bemutatását követő három évet az alapozás időszakaként jellemzi, jóllehet már